

MOLNÁR MÁRTON

HAMVAS BÉLA ÉS SZENTKUTHY MIKLÓS

Két művészi arckép összehasonlítása

Életutak

A 20. századi magyar művészet és szellemtörténet két kiemelkedő alakja Hamvas Béla és Szentkuthy Miklós között 11 év korkülönbség volt. Hamvas 1897-ben, míg Szentkuthy 1908-ban született. A szellemi életben, ha alkotókról van szó ez viszonylag jelentős különbségnek tekinthető, mégis a teljes életutakat összevetve, az életművükön végignézve ez nem volt érezhető. Igaz, hogy Hamvas írt előbb Szentkuthy műveiről esszét, elemzést, később Szentkuthy is bírálta Hamvas és Kemény Katalin könyvét¹ és más művét is.

Tekintettel arra a vitathatatlan tényre, hogy mind Hamvas mind Szentkuthy terjedelmileg és minőségileg is hatalmas életművet hozott létre egy teljes monográfia dolgozhatná fel a közöttük lévő összefüggéseket. A tanulmányomban csupán néhány szempontra kívánom felhívni a figyelmet.

Mielőtt a művekre rátérnék, az életutakra vonatkozólag szeretnék néhány megállapítást tenni.

Hamvasnak 71 év jutott, Szentkuthy pont nyolcvan évesen távozott az élők közül, életük és művük, évtizedeken át párhuzamosan futott és teljesedett ki.

Szentkuthy Miklós egész életét Budapesten töltötte, 1946-tól haláláig: 1988-ig a 12. kerületben, ahol ma is működik a róla elnevezett alapítvány.

Hamvas Béla Eperjesen született, majd a család áttelepült Magyarországra. A Remete-hegyi lakásukat 1945-ben bombatalálat érte. Utána Zuglóban élt.

Szentkuthy a Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult angol- francia- magyar irodalmat. Ben Johnson műveiről írt szakdolgozatával bölcsészdoktori címet szerzett. Hamvas

¹ Hamvas Béla- Kemény Katalin: *Forradalom a művészetben- Absztrakció és szürrealizmus Magyarországon* /Pannónia Könyvek, 1989/

előbb Kolozsvári Egyetemen tanult, majd ő is a Pázmányon kapott magyar - német tanári diplomát.

Szentkuthy tanított előbb a Madách Gimnáziumban, majd az óbudai Árpád Gimnáziumban végül a Kossuth Lajos Közgazdasági technikumban. 1958-88 között csak az írásainak él.

Hamvas könyvtáros 1929- 1948 között, „B”- listára kerül Inotán, Bokodon és Tiszapalkonyán raktáros 1964-es nyugdíjazásáig.

Szentkuthy felesége Eppinger Dóra, Dolly egy lánya és egy unokája van.

Hamvas felesége Kemény Katalin volt, gyermekük nem született.

Szentkuthy lakása és majdnem teljes: 9 000 kötetes könyvtára, kéziratai, lemezgyűjteménye stb. mindmáig egyben van.

Hamvas lakásával könyvtára és kéziratai mind megsemmisültek. A korábbi írásai, amelyek folyóiratokban jelentek meg sem álltak a rendelkezésére- ezt a leveleiben írta meg barátjának.

Mindkettőjüket 1948 után szilenciumra ítélték a kommunisták, de míg ez Hamvasnál – egy kivételtől eltekintve 1964-es írások- egészen a '80-as évek közepéig tartott, Szentkuthy csupán tíz évig nem jelenhetett meg.

Szentkuthy József Attila, Déry Tibor és Kossuth díjat is kapott, ez utóbbit csak 1988-ban, Hamvasnak életében semmilyen elismerés sem járt, posztumusz kapta meg a Kossuth-díjat, 1990-ben.

Szentkuthy Miklóst a '80-as években „újra- felfedezik” a Petőfi Irodalmi Múzeum készít vele életútinterjút és Jeles András egy 24 órás filmet forgat a lakásán. Két önálló könyv is megjelenik a *Frivolitások és hitvallások*² valamint a *Harmonikus tépett lélek*.³ Az interjúk továbbá: egy 400 oldalas könyvet tesznek ki: *Az élet faggatottja* címmel.⁴

Legjobb tudomásom szerint Hamvas Bélával ilyen interjú nem készült, és hangfelvétel vagy film sem maradt fenn.

² Szentkuthy Miklós: *Frivolitások és hitvallások*. Szerkesztette: Tompa Mária. /Magvető kiadó, Bp. 1988./

³ *Harmonikus tépett lélek*. Szerkesztette: Tompa Mária. /Magvető kiadó, Bp.1994./

⁴ *Az élet faggatottja – Beszélgetések Szentkuthy Miklóssal*. Szerkesztette: Molnár Márton /Hamvas Intézet, Bp. 2006./

A párhuzamos életutak összevetését sokáig folytathatnánk, én ezeket a csomópontokat tartom fontosnak.

Alkat és fiziognómia

Két külön univerzum, személy és szellemi orientáció. Eltérő gondolkodásmód és habitus. Mégis több évtizedes párhuzamos olvasás és összevetés után úgy vélem nem lesz haszontalan a közös pontok felvillantása. Egy ilyen hálózat felvázolásánál fontos rögzíteni, hogy honnan nézzük az életműveket, azaz mi az irány? Hamvas felől értelmezzük Szentkuthyt, vagy fordítva Szentkuthy felől Hamvast. Szerencsésnek érezhetem magam, hogy pontosan egy időben kezdtem megismerni ezt a két hatalmas életművet. Egybelátni sokkal nehezebb, mivel nincsen kiemelt szerző, mindkettő egyenrangú. Annak a veszélye is fennáll, hogy két teljesen ellentétes álláspont vagy megfogalmazás egyszerre érvényes. Szerencsére Hamvas ír erről, a *Meditációs objektumról* írt esszéjében. ”A két erőközpont úgy viselkedik bennem, mint ellenkező pólusú árammal telített két centrális mag. Nagyszerű feszültségeket teremt. Mérték. Tudat. Függetlenség. Biztosság. [...] keressek könyvekben, képek között, zenében, szobrok közt, emberi arcok között, tárgyak között egyre újabb és újabb objektumokat, mert minden új objektum *gazdagodás* és az emberi lélek annál egészségesebb, kimeríthetetlen erőt minél több gyűjtőpont köré csoportosíthatja.”⁵

Az első, amit kiemelnék, mint két gyűjtőfogalom, gyűjtőpont: a *Catalogus rerum* illetve az *univerzális orientáció*. Előbbi Szentkuthy megfogalmazása, innen ered írásművészetének legalapvetőbb jellegzetessége, a mindenség számbavétele, leltára; a második fogalom hamvasé.

Szentkuthy a mű létrehozásának folyamatát több könyvében is ábrázolta, a kezdet kezdetén a *Prae*⁶ című regénye említhető, de ezzel foglalkozik *Az egyetlen metafora felé*⁷ vagy a *Bianca Lanza di Casalanza*⁸ című regénye is. A létrehozás során a valósággal komplementer viszony jön létre, ami egyben az élet és mű vonatkozásában is döntő. A mű igazsága a mindenséggel, a dolgok összességével is kapcsolatban áll. A *Catalogus rerum* a mindenség és a hozzá való viszony fogalma. Hasonlóságot mutat az univerzális orientációval.

⁵ Gyémántnál keményebb 100 éve született Hamvas Béla. Szerkesztette: Szathmári Botond/ Hamvas Béla Kör, Bp., 1997./ 1-4 o.

⁶ Szentkuthy Miklós: *Prae I-II.* /Magvető kiadó, Bp. 2004./

⁷ Szentkuthy Miklós: *Az egyetlen metafora felé.* /Magvető kiadó, Bp. 1985./

⁸ Szentkuthy Miklós: *Bianca Lanza di Casalanza.* /Jelenkor kiadó, Pécs, 1994./

Kabdebó Lóránt megfogalmazására utalok: „*a Prae-ben a kompozícióval az univerzumra kérdező tudat lép be a szövegbe- a középkori katedrálisok örökfolyamatában alakuló megalkotottság értelmében*”.⁹A szövegek non- lineáris narrációjától kezdve, a befejezetlenségen át a teljességre törekvő monumentalitásig döntő mindez Szentkuthy műveiben.

Nyelv, szó, kifejezés

A második nagy témakör, ami alapjaiban kapcsolja össze a két életművet az a nyelvnek és kifejezésnek centrális helyzete. Hamvasnál a szó, a logosz, a nyelv és a kifejezés mindegyik írói- gondolkodói korszakában megjelenik. *A láthatatlan történettől*¹⁰ a *Patmoszig*¹¹ bezárólag. Örömmel vettem kézbe Kurucz Anikó könyvét: *Hang, szó, személy – Hamvas Béla nyelv gondolkodásának filozófiai és poétikai aspektusairól*.¹²

Hamvas esetében csak egy utalást tennék és ez Rosenzweig, Ebner és Heidegger filozófiájának értékelése. Nagyon fontos lenne ennek beható elemzése: a dialógus elv érvényre juttatása.

Szentkuthynál már létélménnyel találkozunk *Az egyetlen metafora felé* című könyvétől az *Euridiké nyomában*¹³ című utolsó Orpheus kötetig bezárólag „*Élet legyen vagy mű?*”- teszi fel a kérdést. Hamvas *Életmű* című esszéjében pedig az alkotó belép a műbe, hogy az örökben abban éljen tovább.

Hamvas Béla két esszéje, kritikája Szentkuthyról az 1935-ös *Napkelet* folyóiratban megjelent *Prea* és ugyanott 1936-ban *Az egyetlen metafora felé* címűek. Az elsőben írja: „*A regénynek mindig volt hajlama arra, hogy magába szívja az egész irodalmat: olyan műformát alakítson ki, amelyik >>az írás egyáltalán<< [...] Ma minden a stíluson múlik. Az új regénystílus mögött világszemlélet lappang s a világszemlélet mögött személyes életmód. Ahogy a világ hat- amilyen a világ: belülről kívülről együtt A Prae ilyen modern*

⁹ Kabdebó Lóránt: *Elvesztett otthonok [Beszélgetések Szentkuthy Miklóssal et al.]* /Csokonai Kiadó, Debrecen, 2003./

¹⁰ Hamvas Béla: *A láthatatlan történet.* /Akadémiai Kiadó, Bp., 1988./

¹¹ Hamvas Béla: *Patmosz I-2. Esszék. (1958-1964).* /Életünk Szerkesztősége. Magyar Írók Szövetsége. Nyugatmagyarországi Csoport Életünk Könyvek, Szombathely, 1992./

¹² Kurucz Anikó: *Hang, szó, személy – Hamvas Béla nyelv gondolkodásának filozófiai és poétikai aspektusai.* /L'Harmattan Kiadó, Bp., 2022./

¹³ Szentkuthy Miklós: *Szent Orpheus breviáriuma I- V.* /Magvető Könyvkiadó, Bp. 1973- 1993./

egzisztencialista regény.” A kritikában Hamvas utal Ghykának: *Az Aranyszám*¹⁴ című könyvére is, amit Szentkuthy rögtön beszereztetett magának, mint később vallott róla! Folytatom Hamvassal: „*A regény nyelve közvetlen és szabad képzettársítás illúziója [...] a nyelvnek egészen új és sajátos belső dialektusát teremtse meg: új szó- viszonyt.*” Végül a konklúzió: „*Szentkuthy a magyar nyelvvel a legmesszebbre ment, messzebb, mint az expressionisták.*”¹⁵

A második kritikában *Az egyetlen metafora felében* megismétli a forma, a nyelv és a műhely jelleget. Életrajzi adalék, hogy Szentkuthy is csatlakozott a *Napkelet* szerkesztőségéhez, ahol Hamvassal sokat találkozhatott.

Csupán jelezni tudom, hogy mindketten komoly műfordítói munkát végeztek. Szentkuthy a szilenciuma idején fordította angolból Joyce *Ullysessét*¹⁶ vagy Swift: *Gulliverjét*¹⁷ többek között. Hamvas fordított Platont, angolból Muraszaki *Gendzsi* regényét,¹⁸ németből Böhmét és ott van a négykötetes *Az ősök nagy csarnoka*¹⁹ gyűjteménye is.

Hamvas saját vallomása szerint nyolc nyelven olvasott, Szentkuthy elismerte, hogy többet kellett volna elsajátítania, de így is hat nyelvet bírt.

A nyelv, a kifejezés, a logosz, mint érzékelhető centrális eredő mindkét életműben. A poszthumusz megjelent *Az alázat kalendáriumában*²⁰ folytatta Szentkuthy ezt a nyelvi játékot, sőt odáig ment, hogy a bejegyzéseket, bekezdéseket több kutató szerint véletlenszerűen összececerélhetővé, felcserélhetővé tette, így nem egy, hanem több művet rejt magában a szöveg. Szentkuthy nyelvét barokkos körmondatai és stílusbukfencei miatt nehezen tudják befogadni, elfogadni, de ez már átvezet a kánon kérdéséhez.

¹⁴ Ghyka, Matila: *Az Aranyszám*. /Kn., évn./

¹⁵ *Poétika. Válogatás Hamvas Béla folyóiratokban megjelent írásaiból*. Szerk. Molnár Márton. /Hamvas Intézet, Bp., 2013. /

¹⁶ Joyce, James: *Ullysses*. Ford. Szentkuthy Miklós. /Magvető Könyvkiadó, Bp., 1974./

¹⁷ Swift Jonathan: *Gulliver utazásai*. Ford. Szentkuthy Miklós. /{Világirodalom Remekei.} Európa Kiadó, Bp., 1979./

¹⁸ Muraszaki: *Gendzsi regénye*. Ford. Hamvas Béla. /{A világirodalom klasszikusai.} Európa Kiadó, Bp., 1963./

¹⁹ Hamvas Béla: *Az ősök nagy csarnoka I- IV*. /Medio Kiadó, Szentendre, 2004- 2013./

²⁰ Szentkuthy Miklós: *Az alázat kalendárium*. Szerkesztette: Tompa Mária. /Magvető Kiadó, Bp., 1998./

Kánon

Korábban már utaltam rá, hogy mindkét szerző mostoha volt a rendszer szemében. A rendszerváltást közvetlenül megelőző kánonképzésben sem jutott számukra hely. Jómagam gimnáziumban egyikükről sem tanulhattam. Szörényi László professzor úr írt²¹ arról, hogy Hamvas miért és hogyan maradhatott ki a kánonból. Szentkuthyval kapcsolatban sem jobb a helyzet, Radnóti Sándor az ELTE esztétika szak tanára írt róla: *A különcc*²² címmel egy tanulmányt. Szentkuthy úgy reagált Radnóti Sándor írására, hogy „különc az nem vagyok talán különleges.” A megoldás azonban máshol van, amire később még visszatérek.

Zene

Összefüggésben az előzőekkel mindkét szerző életében jelentős hatása volt a zenének, ami a műveikben is megmutatkozott. A legutóbb kiadott zenei tárgyú írásait összegyűjtött kötet ajánlásában olvashatjuk a könyv szerkesztőjétől: „Hamvas Béla még Pozsonyban, lyceumi éveiben (1907) kezdett zongorázni és zeneelméletet tanulni, 1912-től pedig komponálni is.”²³

Később járt a Zeneakadémiára párhuzamosan a Pázmány Tudományegyetemmel. Vallomásai szerint több száz önálló szerzeménye volt, ami megsemmisült. Zenei orientációja azonban mindvégig megmaradt, ennek tanúbizonyosságát adja több műve is. Írt esszét Beethovenről, Lisztről, Schumannról és többet Bartókról.²⁴ Prahács Margit könyve kapcsán még a zeneesztétika alapproblémáiról is értekezett. Az *Ördögösök*²⁵ című regényének eredetileg azokat a fejezetcímeket adta, amelyek Schumann *Carneváljának* tételeit jelölik. Néhány fennmaradt fényképen zongorázás közben látható. Mindezekon túl azonban írásaiban van valamiféle zeneiség, hangoltság, ami alapján nyomban beazonosíthatóak, felismerhetőek.

Szentkuthy Miklós nagy zenerajongó volt, zongorája mindmáig látható a lakásában, Róla is készült olyan fotó, amin játszik. Milyen lett volna egy négykezes?

²¹ Szörényi László: *Nagyság a kánonon kívül*. Magyar Idők, 2018. 10. 29.

²² Radnóti Sándor: *A különcc*. In: *Mi az, hogy beszélgetés?* / (JAK Füzetek 36.) Magvető Könyvkiadó, Bp., 1988./

²³ Lásd: Hamvas Béla: *Kosmos Aoidés* /Medio Kiadói Kft., 2025./

²⁴ Im.

²⁵ Hamvas Béla: *Ördögösök*. /Medio Kiadó, Szentendre, 2015./

Szentkuthy az *Önarckép álarckokban* életrajzi fantáziákban írta meg leginkább olvasott művét: a *Divertimentót*,²⁶ Mozart életéről, 1957-ben. A további kötetek: *Doktor Haydn*²⁷ és *Händel*,²⁸ illetve Dürerről szóló regénye és a Goethe regény. Szentkuthy meghatározása: „Megjegyzésre méltó, hogy a felsorolt öt művész életrajzának semmi köze az ún. >> biographie romancée<<, regényes életrajz stílusához és felfogásához. Ezek inkább elmélekdedések öt művész életéről, és annak demonstrációja, hogy a szerző milyen kapcsolatban van a zenével, a festészettel és az irodalommal: a regényszerű, pittoreszk és a filozófiai elmélekdedés polifóniájában. A szerző azért választotta ezt az öt művészt, mert a velük érzett lelki rokonságot és a karakterbeli analógiát akarta felszínre hozni. Ezért fontos, hogy ez az öt életrajz >> Önarckép álarckokban<< összefoglaló alcímmel jelenjen meg a jövőben.” A *Varázskert*²⁹ című tanulmánykötetében jelent meg az eredetileg 1988-as tanulmánya Wagnerről. A *Szent Orpheus Breviáriumának* egyik ihletője volt Monteverdi *Orfeója*, ennek az operának az előadásait Dollykával együtt Velencében hallgatták meg.

Szentkuthy tanulmányait, esszéit szimfóniáknak is nevezhetnénk többszólamúságuk miatt. Egyetlen téma kibontásakor legyen az költészet, regény vagy színházi darab hamar átvált a képzőművészetre, onnan a mitológiákra majd következik a zene. Minden együtt és egyszerre.

A két személyiség is közel kerülhet hozzánk, ha meghalljuk belső zenéjüket, dallamaikat.

„Életem lényege a csodálkozás”

Közös mindkét művész, gondolkodó esetében a csodálkozás. Hamvas Béla Kultúrakutató Intézetnél megjelent *Az élet faggatottja* című kötetben található a Dobos Mariannának 1984-ben adott interjúja Szentkuthynak. A beszélgetés végén így fogalmaz: „*Úgyhogy azzal végezném ezt a kis fecsegést, esetleg szalonkotnyeleskedést a nagyfene tudományban, hogy a csodálkozás életem lényege....Lelkem fele csodálkozás, fele –latinul: ignoramus, magyarul: nem tudom miről van szó, és nem tudom, hogy mikor fogjuk megtudni! ... Sokat kell fejlődnie*

²⁶ Szentkuthy Miklós: *Divertimento. Változatok W. A. Mozart életére.* /Magvető Kiadó, Bp., 2006./

²⁷ Szentkuthy Miklós: *Doktor Haydn.* /Magvető Könyvkiadó, Bp. 2009./

²⁸ Szentkuthy Miklós: *Händel.* /Zeneműkiadó, Bp., 1975./

²⁹ Szentkuthy Miklós: *Varázskert. Tanulmányok, esszék, előadások.* Szerk. Molnár Márton. /Hamvas Intézet, Bp., 2012./

az emberi észnek és az általa kitalált műszereknek, hogy valamivel többet tudjunk. És mi lesz, hogyha még többet tudunk? Rájövünk, hogy még kevesebbet tudunk... ”³⁰

Hamvas másik alapkategóriáját kapcsolnám ehhez a témához: a **transzparens egzisztenciát**. Az átlátszóságot, az alétheiát azaz az el- nem- rejtettséget. A nyitottság, amellyel Hamvas közlekedett ebben a világban a csodálkozásnak is feltétele. A művek egész sorát vonultathatnám fel annak bizonyosságaként mennyire áthatotta őt a világra nyitottság. Az alkímiában, mágiában és a misztikusokban is ezt kereste: az eksztázist, a felemelkedést a csodához.

Fontos műve ebből a szempontból a *Mágia szutra*³¹ és a *Tabula Smaragdina*.³²

Humor és játék

Szentkuthy interjújában is ott van a humor, a játékosság. Önirónia, a maszkok, álarcok levetése, ugyanakkor a játékosság.

Hamvasnál az *Álarc és koszorú*, az *Arlequin, Velázquez*, a nevetésről írott sorai, Krisztus tánca a kányai menyegzőn- sorolhatnám. A *Karnevált*³³ ki tudja a nevetéstől csorgó könnyek nélkül végigolvasni?

A humor, latin szó nedvességet jelent és a homo ludens, a játékos ember- ők mindketten azok voltak. Szentkuthy imádta a commedia dell Artét, a maskarákat, a színpadiasságot- játszott egy életen át. Humora átsüt a legnehezebb időszakokban írt *Bezárult Európa*³⁴ regényén is, amikor személyes halálfélelme volt.

Hamvasnál a satíra és az úgynevezett melléírás majdnem mindenhol megtalálható:

"A középpont a kocsmá és a népbolt. Itt benne vagyok a templomtalan tömegben. Gyűjtöm azokat a szavakat, amelyeket itt a legtöbbször használnak, persze trágárságok, és a katonaság

³⁰ *Életem lényege a csodálkozás*- Dobos Marianne riportja. In: *Az élet faggatottja – Beszélgetések Szentkuthy Miklóssal*. 151- 155 o.

³¹ Hamvas Béla: *Tabula smaragdina (1947–1950) – Mágia szutra (1950)*. /Medio Kiadó, Szentendre, 1994./

³² Uo.

³³ Hamvas Béla: *Karnevált*. /Medio Kiadó, Szentendre, 2021./

³⁴ Szentkuthy Miklós: *Bezárult Európa*. /Magvető Könyvkiadó, Bp., 2000./

ehhez képest igen finom hely volt. Azt hiszem, kevés ember ússza meg ezt belső károk nélkül."³⁵

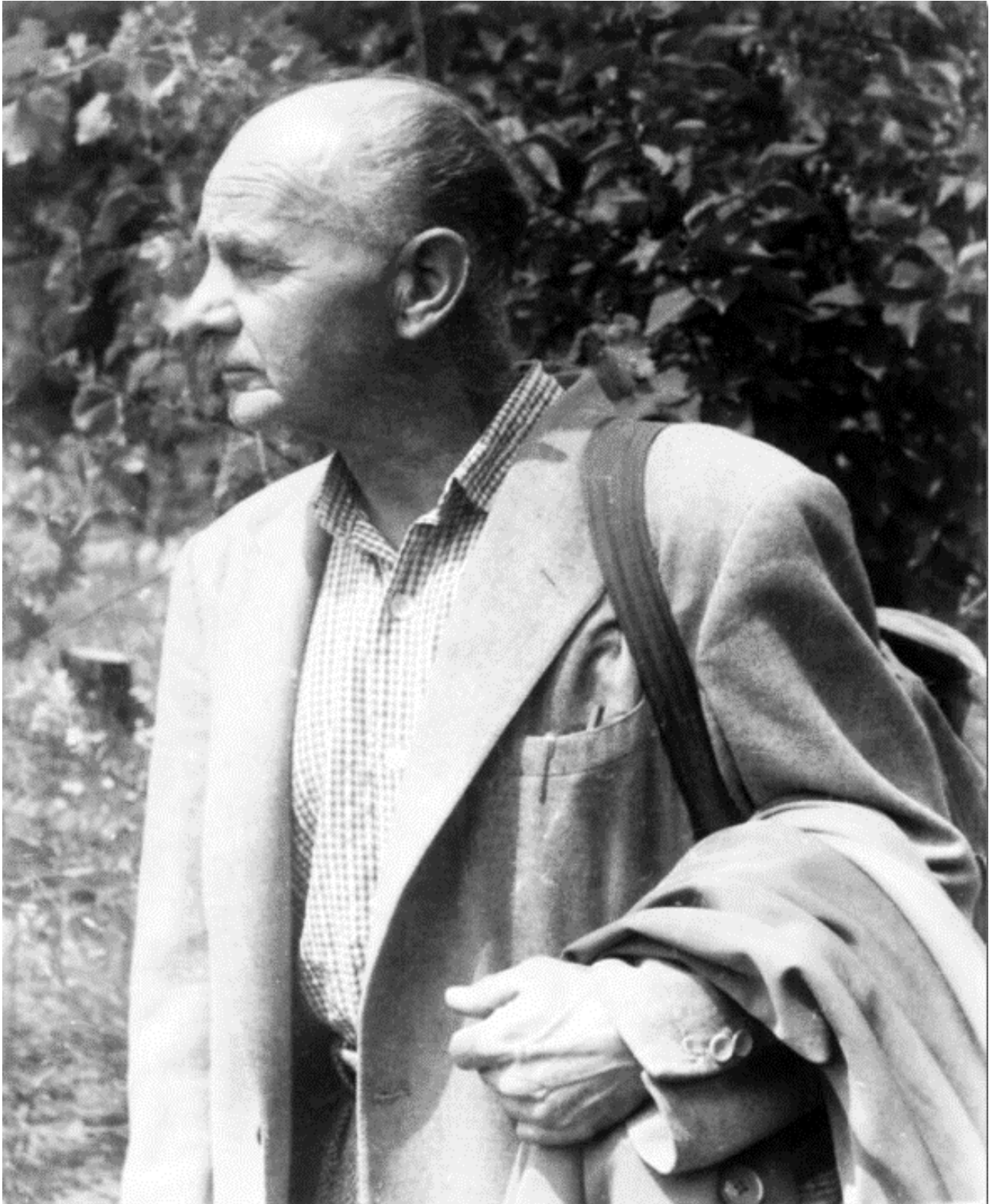
Amikor a „B”-listázás után sógora szentendrei kertjét művelte, azt is játéknak fogta fel. Első művei egyikében a Magyar Hüperionban is megfogalmazza az élet: játék.

Az alábbi két mondat a kedvencem:

*„A helyesen felfogott élet játék. Isten játszik velünk, és milyen jó, hogy így van...”*³⁶

³⁵ Hamvas Béla: *Patmosz 1-2. Esszék. (1958-1964).* /Életünk Szerkesztősége. Magyar Írók Szövetsége. Nyugat-magyarországi Csoport Életünk Könyvek, Szombathely, 1992./

³⁶ Hamvas Béla: *A babérligetkönyv, Hexakümion.* /Életünk Szerkesztősége. Magyar Írók Szövetsége. Nyugat-magyarországi Csoport Életünk Könyvek, Szombathely, 1993./

Hamvas Béla Szentendrén.

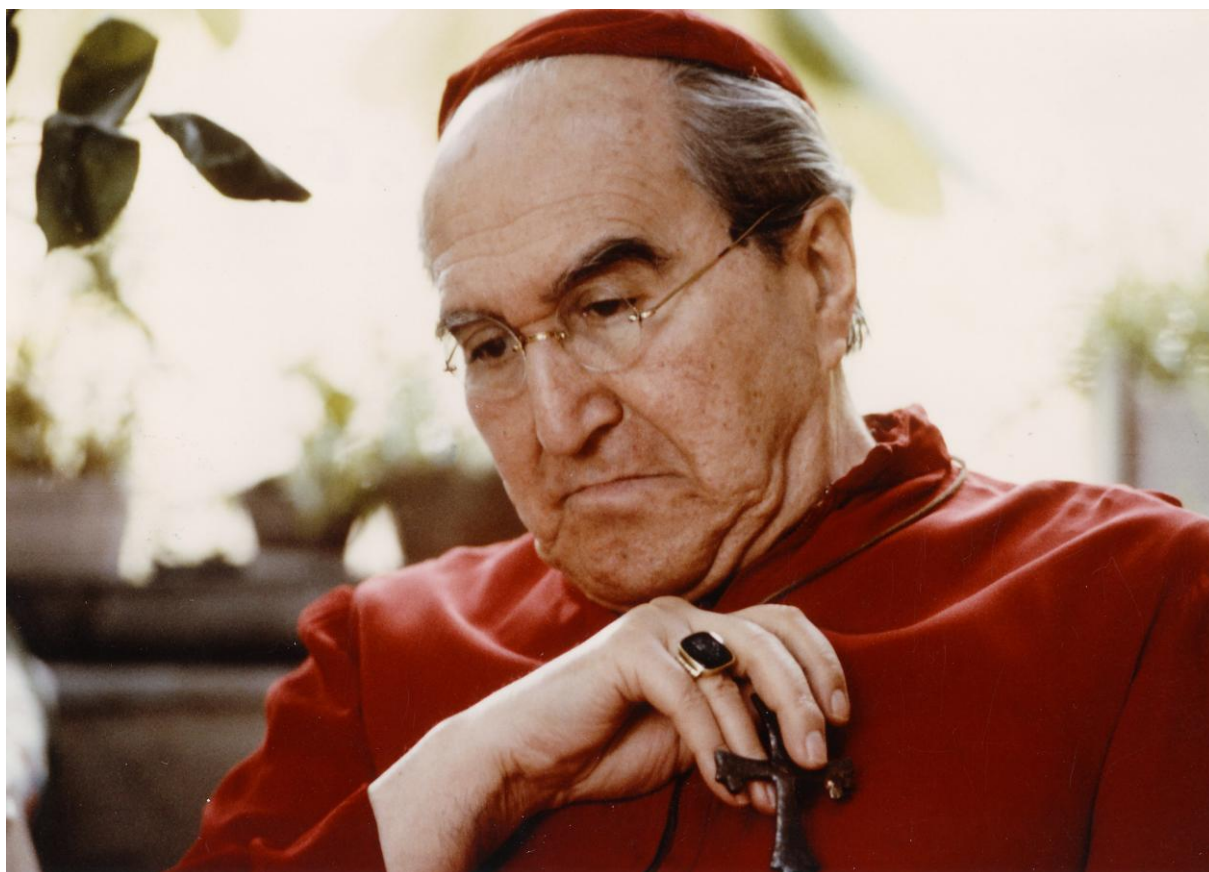
Kereszténység

Az utolsó tétel, ami elengedhetetlen: a kereszténység.

Szentkuthy magát keresztény- katolikus írónak, művésznek, embernek vallotta. Igaz, hogy hite megszenvedett hit volt, tele ellentmondásokkal. Mégis a spanyol barokk katolicizmus állt hozzá közel, a katedrálisok, és a szentek életrajza mindennapi olvasmánya volt. A Szent Orpheus sem véletlen címválasztás, a Szentkuthy név sem- eredeti neve Pfisterer Miklós volt.

Hamvas Béla keresztény gondolkodó, író, művész volt. Mindaz, amit élete végéig alkotott két nagy művébe torkollott a *Patmoszba* és a *Scientia sacra* második részébe,³⁷ amely *A kereszténység* alcímet viseli.

Elemzésem végén azt állítom, hogy mindkét szerző esetében a transzcendens világnézet, konkrétan a kereszténység vált a kánonból való kizárás indokává.

Szentkuthy Miklós kardinálisként. Budagyöngye.

³⁷ Hamvas Béla: *Scientia sacra. II. A kereszténység. 1960- 1964.* /Medio Kiadó, Szentendre, 1996./

Személyes vallomás

Tanulmányomat néhány személyes vallomással szeretném zárni. Fájdalmas tény, hogy Darabos Pál több mint tíz éve nincs közöttünk. A Hamvas Béla Kultúrakutató Intézetben több mint tíz éven keresztül- egészen bekövetkezett haláláig- dolgozhattam vele. Hamvas Béláról a legtöbbet Tőle tanulhattam. Munkánk eredményeként jelent meg a háromkötetes Hamvas monográfiája *Egy életmű fiziognómiája*³⁸ alcímmel. Fontos gyűjtemény továbbá a közösen szerkesztett *In memoriam Hamvas Béla*³⁹ visszaemlékezés kötet.

Szentkuthy Miklós életművéből öt kötet jelenhetett meg a Hamvas Intézet gondozásában, amelyeket Tompa Máriával együtt szerkeszthettem. Többől idéztem már: levelezése, dedikációs könyve, a beszélgetések, kiadatlan tanulmányainak és esszéinek kötete *Varázskert* címmel; illetve *Égő katedra*⁴⁰ címmel a tanítványai visszaemlékezéseit tartalmazó gyűjteményes könyv.

Végül megemlítem a Hamvas Béla Kultúrakutató Intézetnél megjelent könyvemet: a *Napló és regény Szentkuthy Miklós műveiben*⁴¹ címűt.

Összefoglalás

A két művész életútja párhuzamosan futott a 20. században. A kiemelt csomópontok a gondolkodás- és látásmód, valamint a művészi alkotások tekintetében remélem rávilágítottak olyan összefüggésekre, amelyek közelebb hozhatják a befogadókhöz, olvasókhöz ezt a két hatalmas életművet. A feltárás, kutatás csupán elkezdődött, a művek kiadása is folyamatban van mindkét szerző esetében, remélni tudom, hogy mindez a továbbiakban újabb eredményekhez vezet!

³⁸ Darabos Pál: *Hamvas Béla- Egy életmű fiziognómiája I-II-III.* /Hamvas Intézet, Bp., 2002./

³⁹ *In memoriam Hamvas Béla.* Szerk. Darabos Pál —Molnár Márton. /Hamvas Intézet, Bp., 2008./

⁴⁰ *Égő katedra. Visszaemlékezések Szentkuthy Miklósról.* Szerk. Tompa Mária. /Hamvas Intézet, Bp., 2001./

⁴¹ Molnár Márton: *Napló és regény Szentkuthy Miklós műveiben* /Hamvas Intézet, 2003./

Irodalom

Az élet faggatottja. Beszélgetések Szentkuthy Miklóssal. Szerk. Molnár Márton. /Hamvas Intézet, Bp., 2006. /

Égő katedra. Visszaemlékezések Szentkuthy Miklósról. Szerk. Tompa Mária. /Hamvas Intézet, Bp., 2001./

Ghyka, Matila: Az Aranyszám. /Kn., évn./

Gyémántnál keményebb. 100 éve született Hamvas Béla. Szerk. Szathmári Botond. /Hamvas Béla Kör, Bp., 1997./

Hamvas Béla: A láthatatlan történet. /Akadémiai Kiadó, Bp., 1988./

Hamvas Béla: Patmosz 1-2. Esszék. (1958-1964). /Életünk Szerkesztősége. Magyar Írók Szövetsége. Nyugat-magyarországi Csoport Életünk Könyvek, Szombathely, 1992./

Hamvas Béla: A babérligetkönyv, Hexakümon. / Életünk Szerkesztősége. Magyar Írók Szövetsége. Nyugat-magyarországi Csoport Életünk Könyvek, Szombathely, 1993./

Hamvas Béla: Tabula smaragdina (1947–1950) – Mágia szutra (1950). /Medio Kiadó, Szentendre, 1994./

Hamvas Béla: Scientia sacra. II. A kereszténység. 1960- 1964. /Medio Kiadó, Szentendre, 1996./

Hamvas Béla: Az ősök nagy csarnoka I- IV. /Medio Kiadó, Szentendre, 2004- 2013./

Hamvas Béla: Ördögösök. /Medio Kiadó, Szentendre, 2015./

Hamvas Béla: Karnevál. /Medio Kiadó, Szentendre, 2021./

Hamvas Béla: Kosmos Aoidés /Medio Kiadói Kft., 2025./

Hamvas Béla— Kemény Katalin: Forradalom a művészetben. Absztrakció és szürrealizmus Magyarországon. /Pannónia Könyvek), Baranya Megyei Könyvtár, Pécs, 1989./

Harmonikus tépelt lélek. Réz Pál videobeszélgetése Szentkuthy Miklóssal. /Magvető Könyvkiadó, Bp., 1994./

In memoriam Hamvas Béla. Szerk. Darabos Pál —Molnár Márton. /Hamvas Intézet, Bp., 2008./

Joyce, James: Ulysses. Ford. Szentkuthy Miklós. /Magvető Könyvkiadó, Bp., 1974./

Kabdebó Lóránt: Elveszett otthonok. /Debreceni Egyetem, Debrecen, 2003./

Kurucz Anikó: Hang, szó, személy – Hamvas Béla nyelvgondolkodásának filozófiai és poétikai aspektusai. / L'Harmattan Kiadó, Bp., 2022./

Molnár Márton: Napló és regény Szentkuthy Miklós műveiben /Hamvas Intézet, 2003. /

Muraszaki: Gendzsi regénye. Ford. Hamvas Béla. /(A világirodalom klasszikusai). Európa Kiadó, Bp., 1963./

Poétika. Válogatás Hamvas Béla folyóiratokban megjelent írásaiból. Szerk. Molnár Márton. /Hamvas Intézet, Bp., 2013. /

Radnóti Sándor: A különc. In: Mi az, hogy beszélgetés? /(JAK Füzetek 36.) Magvető Könyvkiadó, Bp., 1988./

Swift Jonathan: Gulliver utazásai. Ford. Szentkuthy Miklós. /(Világirodalom Remekei.) Európa Kiadó, Bp., 1979./

Szentkuthy Miklós: Hëndel. /Zeneműkiadó, Bp., 1975./

Szentkuthy Miklós: Az egyetlen metafora felé. Szerk. Tompa Mária /Magvető Könyvkiadó, Bp., 1985./

Szentkuthy Miklós: Frivolitások és hitvallások. Szerk. Tompa Mária / Magvető Könyvkiadó, Bp., 1988./

Szentkuthy Miklós: Szent Orpheus breviáriuma I- V. /Magvető Könyvkiadó, Bp. 1973- 1993./

Szentkuthy Miklós: Bianca Lanza di Casalanza. Szerk. Tompa Mária /Jelenkor Kiadó, Pécs, 1994./

Szentkuthy Miklós: Az alázat kalendáriuma. Szerk. Tompa Mária. /Magvető Kiadó, Bp., 1998./

Szentkuthy Miklós: Bezárult Európa. Szerk. Tompa Mária /Magvető Könyvkiadó, Bp., 2000./

Szentkuthy Miklós: Prea 1-2. Szerk. Tompa Mária / Magvető Könyvkiadó, Bp., 2004./

Szentkuthy Miklós: Divertimento. Változatok W. A. Mozart életére. /Magvető Kiadó, Bp., 2006./

Szentkuthy Miklós: Doktor Haydn. /Magvető Könyvkiadó, Bp. 2009./

Szentkuthy Miklós: Varázskert. Tanulmányok, esszék, előadások. Szerk. Molnár Márton. /Hamvas Intézet, Bp., 2012./

Szörényi László: Nagyság a kánonon kívül. Magyar Idők, 2018. 10. 29.